

Стати В. История Молдовы. – Кишинев: Tipografia Centrală, 2002. – 480 с.

Стати В. Стефан Великий, Господарь Молдовы. – Кишинев: Tipografia Centrală, 2004. – 224 с.

Чадюк М. Цеглинки, з яких будується історичний мур. Історик Олександр Алфьоров про історичні розвідки, цінні знахідки та захист пам'яток // Газета «День». – 30.10.2020 р. / [Електронний ресурс]: День. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/seglynku-z-yakyh-buduetsya-istorychny-mur> (дата звернення: 28.11.2020).

Флёрв А. В. Материаловедение и технология художественной обработки металлов. Учебник. – Москва, 2001. – 288 с.

Шиндлер О. Русские шлемы XVI века // История военного дела: исследования и источники. – 2016. – Т. VIII. – С. 167–219 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.milhist.info/2016/05/10/schindler_3/ (дата звернення: 28.11.2021).

Шиндлер О. Шеломы // Материальные источники. Шлемы [Електронний ресурс]: Muscovite Armor – Московитские доспехи. Блог о русских доспехах 16 века. – Режим доступу: <https://muscovitearmor.wordpress.com/%d1%88%d0%bb%d0%b5%d0%bc%d1%8b/%d1%88%d0%b5%d0%bb%d0%be%d0%bc%d1%8b/> (дата звернення: 25.07.2022).

Щепкин Н. В. Русская палеография. – Москва, 1967. – 226 с.

Documente de cancelarie ale lui Ștefan cel Mare ce atestă existența comunei Bălăbănești [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://balabanesti.wordpress.com/2008/12/14/documente-de-cancelarie-ale-lui-%C8%99tefan-cel-mare-ce-atesta-existen%C8%9Ba-comunei-balabane%C8%99ti/> (дата звернення: 07.12.2021).

Enciclopedia României. – Vol. 1, Tara Romaneasca / Asociatia Stiintifica pentru Enciclopedia României; coord., pref. Dimitrie Gusti; coord. Const. Orghidan, Mircea Vulcanescu, Virgiliu Leonte. – Bucuresti, 1938. – 1018 p.

Enciclopedia României. – Vol. 2, Tara Romaneasca / Asociatia Stiintifica pentru Enciclopedia României; coord., pref. Dimitrie Gusti; coord. Const. Orghidan, Mircea Vulcanescu, Virgiliu Leonte. – Bucuresti, 1938. – 758 p.

Moldavia Rulers [Електронний ресурс]: Hubert de Vries. – Режим доступу: <http://www.hubert-herald.nl/RomMoldavia2.htm> // (дата звернення: 07.12.2021).

Sullivan A. I. The Athonite Patronage of Stephen III of Moldavia, 1457–1504. – P. 28 // Speculum. The journal of the Medieval Academy of America. – Vol. 94. – № 1, January 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdfplus/10.1086/700642> // (дата звернення: 07.12.2021).

The coins of Moldavia and Walachia. A virtual exhibition [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://monederomanesti.cimec.ro> (дата звернення: 07.12.2021).

Лілія Плешакова

кандидат історичних наук
зав. відділу обліку музейних предметів та колекцій
Національний музей народної архітектури
та побуту України
(Київ, Україна)

Liliia Plieshakova

Candidate of Historical Sciences (PhD),
Head of the Department of Accounting of Museum
Objects and Collections,
The National Museum of Folk Architecture
and Rural Life of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

ОПТИМІЗАЦІЯ МУЗЕЙНОГО ЗІБРАННЯ, ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬНУ ІДЕНТИФІКАЦІЮ МУЗЕЮ

OPTIMIZATION OF THE MUSEUM COLLECTION AS A FACTOR OF INFLUENCE ON THE PUBLIC IDENTIFICATION OF THE MUSEUM

Анотація

У статті висвітлені проблеми оптимізації музейних колекцій у музеях просто неба та запропоновані шляхи їх вирішення. На основі аналізу збереження музейних об'єктів в експозиції Національного музею народної архітектури та побуту України в умовах безпосереднього негативного впливу природних факторів доведена необхідність удосконалення нормативно-правової бази зі збереження музейних колекцій, розробки інструкції з чіткими алгоритмами дій для музеїв просто неба, створення державних програм із охорони культурної спадщини України в сучасних умовах політичних криз та військових конфліктів.

У статті запропоновані шляхи оптимізації музейних колекцій із метою розширеного доступу до їх огляду та вивчення.

Ключові слова:

музейне зібрання, акцесія, деакцесія, музейний рух, оптимізація музейного фонду.

Abstract

This article elucidates the problems of optimization of museum collections in open-air museums and suggests solutions. Based on the analysis of preservation of museum objects in the exhibition of the National Museum of Folk Architecture and Life of Ukraine in the conditions of direct harmful influence of natural factors, the necessity of improvement of legal base in the sphere of preservation of museum collections, development of instructions with clear algorithms for open-air museums

on protection of cultural heritage of Ukraine in the current conditions of political crises and military conflicts is proved. The article suggests ways to optimize museum collections in order to increase access to them for viewing and study.

Keywords:

museum collection, accession, deaccession, museum movement, optimization of museum fund.

Постановка проблеми, яку розглянуто у поданій статті, базується на розгляді актуальних питань оптимізації музейних зібрань у контексті їх репрезентативних якостей та більш широкого висвітлення. Визначення та винесення в дискусійну площину окресленого питання має за мету аргументувати необхідність пошуку нових підходів структурування музейного зібрання, методів та засобів його руху, удосконалення існуючих нормативно-правових документів, на основі яких відбувається формування та збереження музейних колекцій у музеях під відкритим небом. Обґрунтування першочергових завдань, які постали перед музеями України в сучасних умовах політичних криз та військових конфліктів, дозволяє окреслити напрямки дій та створення алгоритмів, які б сприяли практичному втіленню нових форматів науково-фондової роботи та їх суттєвому впливу на кінцеві результати діяльності музею.

Питання збереження та використання музейних колекцій у сучасних музеях взагалі та в музеях просто неба аналізувалися в різних аспектах. Так, у роботі Т. Воробчак та О. Олексюк¹ розглядалася проблема експозиційної практики скансенів у багатокультурному вимірі, що передбачає інтерпретацію етнічнографічних колекцій в контексті експозиційного функціоналу. Використання музейного зібрання в експозиціях музеїв просто неба розглядали в своїх роботах С. Зубченко², Л. Чухрай³, Т. Шлепакова⁴.

У цих дослідженнях розкриваються механізми збереження матеріальних та духовних цінностей. Збереження музейних колекцій в умовах загрози їх втрати через військові конфлікти розглядали С. Зозуля⁵ та авторка даної статті^{6,7}. В зазначених публікаціях акценти зроблені на необхідності удосконалення безпекової складової музейної діяльності.

Серед невирішених раніше питань оптимізації науково-фондової роботи залишається проблема відсутності алгоритмів деакцесії основного фонду в музеях просто неба та його трансформації. У зв'язку з цим виникла необхідність пошуків нових шляхів руху музейного фонду. Мета статті – визначення пропозицій щодо структурування музейної колекції в музеях просто неба та винесення їх на загальне обговорення в музейному середовищі для узагальнення та практичного застосування.

Оптимізація музейного зібрання передбачає фаховий підхід до аналізу його змісту у відповідності до актуальних суспільних потреб та стану збереження об'єктів музейного зібрання. Цей важливий процес повинен відбуватися в двох напрямках, які разом відображають рух музейного фонду. І якщо акцесійний напрямок руху відповідає одній із головних функцій музею – поповнення музейного фонду з метою його збереження та репрезентації для зацікавленої публіки, то деакцесійний напрямок спрямований на вчасне реагування на об'єктивні зміни, як на громадський запит, так і на процеси незворотних змін фізичного стану певної категорії музейних об'єктів під впливом часу. Музей, який відрізняється сталістю колекції, нехай навіть вкрай коштовної, ризикує перетворитися у впорядковану тематичну колекцію. Відвідання такого музею виглядає не інакше як демонстрація схваленої в соціумі поведінки.

Подібна ситуація не може не викликати занепокоєння серед музейників. У сучасних умовах впроваджуються нові форми роботи з відвідувачами, наприклад, інтерактивні екскурсії та тематичні заходи в межах концепції музею. В цьому проглядається певний позитив, адже саме поняття «музейний» трансформується з місця зібрання матеріальних коштовностей минулого в сучасні атракції.

¹ Воробчак Т. М., Олексюк О. Я. Музей просто неба як простір міжкультурної комунікації / Т. М. Воробчак, О. Я. Олексюк. Музей просто неба в соціокультурному просторі. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю заснування Національного музею народної архітектури та побуту України. Збірник доповідей. Редакційна колегія: Павлюк С. П., Повякель О. Т., Кара-Васильєва Т. В. та інші. – К.: Видавничий дім журналу «Пам'ятки України», 2019. – С. 80–84.

² Зубченко С. Популяризації культурної спадщини українського народу в етнографічних музеях України: історіографія проблеми / С. Зубченко // Іван Франко у творенні української національної ідентичності: збірник наукових праць м. Київ / голов. ред.: О. О. Рафальський, П. М. Чернега. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2016. – С. 165–175.

³ Чухрай Л. О. Скансен: сучасність та перспективи розвитку / Л. О. Чухрай // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2013. – № 4. – С. 72–76.

⁴ Шлепакова Т. Л. Скансени України як перспективні об'єкти музейного туризму та осередки збереження етнобуття в умовах глобалізації Довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованих документів 2011–2013рр. / Т. Л. Шлепакова // Мін-во культури України, Національна парламентська бібліотека України, Інформ. Центр з питань культури та мистецтв. – Київ. – ДЗК. – Вип. 5/6. – 2013. – 17 с.

⁵ Зозуля С. Ю. Доля «декомунізованих» артефактів: до питання використання у сучасному музейному просторі / С. Ю. Зозуля // Сьомі Зарембовські читання: Матеріали Сьомих Всеукраїнських Зарембовських читань «Українське пам'яткознавство: сучасні проблеми та тенденції» (м. Київ, 17 квітня 2019 р.). Зб.наук. пр. / Титова О. М. (гол. ред. кол.), Бесов Л. М., Бичковська Г. М. [та ін.]: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК; Нац. Істор.-архіт. Музей. «Київська фортеця». – К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2017. – С. 220–227.

⁶ Плешакова Л. О. Проблеми збереження національного фонду України в умовах політичних криз та воєнних конфліктів / Плешакова Л. О. // Вісник Київського національного університету культури та мистецтв. Київ. – 2021. – С. 172–191.

⁷ Плешакова Л. О. Проблеми збереження фондової колекції в музеях під відкритим небом в сучасних умовах / Плешакова Л. О. // Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю заснування Національного музею народної архітектури та побуту України. Збірник доповідей. Редакційна колегія: Павлюк С. П., Повякель О. Т., Кара-Васильєва Т. В. та інші. – К.: Видавничий дім журналу «Пам'ятки України», 2019. – С. 329–335.

Однак, подібний підхід до удосконалення роботи музеїв через залучення відвідувачів має і негативний бік, адже при зміщенні акцентів, музейна експозиція перетворюється на фон його тематичного заходу, а музей – на його майданчик.

Саме тому в сучасних умовах є вкрай актуальним пошук таких шляхів вдосконалення зовнішніх взаємозв'язків, які б базувалися на максимальній музеологічній виразності. Однак, музейна експозиція не здатна в повній мірі відобразити музейне зібрання навіть через супроводжувальну екскурсію та анотаційну інформацію. Статистичні дані про музейний фонд у цифровому вигляді сприймаються відвідувачем в обмеженому обсязі, а саме їх сприйняття досягається тільки через контекст. Тому масштаби фондової колекції, як правило, залишаються не оціненими в повній мірі. Традиційними засобами репрезентації музейного зібрання залишаються тематичні виставки, які, в кінцевому результаті, є органічною складовою загальномузейної експозиції, проте із більш детальним підходом до візуалізації визначеної теми.

Враховуючи обмежену кількість автентичних об'єктів у музейній експозиції з огляду на вимоги до їх збереження, оцінка музейного зібрання в повній мірі потребує удосконалення принципів формування музейного фонду та його структурування. Наприклад, експозиція Національного музею народної архітектури та побуту України є специфічною, зважаючи на методи репрезентації експозиційного матеріалу.

Експозиція музею розташована на площі 132,5 га. Згідно з концепцією музею, візуалізація регіональної культури України кін. XVII – поч. XX ст. відбувається у 64-х автентичних архітектурних об'єктах і складає 8264 музейні експонати. Культура українського села 1960-х – 1980-х представлена в експозиції «Українська село середини XX століття». Кількість оригінальних музейних предметів цієї частини музейної експозиції – орієнтовно 10 тисяч експонатів. Поділені за часовим принципом ці дві експозиційні зони представляють ретроспективний розвиток народної архітектури та побуту України в достатньо широкому діапазоні з врахуванням регіональних особливостей Карпат, Поділля, Полісся, Полтавщини, Слобожанщини, Середньої Наддніпрянщини та Півдня України. Загальна кількість представлених в експозиції предметів більш ніж 18 тисяч, що складає приблизно 4,5% від загальної колекції. Отже, більша частина музейного фонду знаходиться поза зоною загального доступу. Ознайомлення з цією частиною музейного зібрання доступне вузькому колу відвідувачів. Як правило, це обмежені у кількості групи фахівців музейної справи, дослідники, викладачі дотичних дисциплін та ін. На сьогодні думка про цінність музейної колекції складається з публікацій у періодичних тематичних та спеціальних виданнях або з телевізійних сюжетів. Зрозуміло, що такі уявлення формуються на суб'єктивних судженнях та мають вкрай поверхневий характер.

У цьому контексті актуалізується проблема оптимізації музейного зібрання щодо його використання. Насамперед, це стосується основного фонду музею як базової основи. В свою чергу цей фонд структурується за формою використання в експозиційну складову та фонд тематичних груп збереження, з можливістю його представлення поза експозицією та тимчасових виставок. Наявність такого розподілу дозволяє здійснювати якісну селекцію музейного фонду та значно покращити його планування.

Розподіл музейного фонду – процес динамічний і в залежності від початкових потреб здатний визначити інші специфічні складові. Так, наприклад, унікальні та рідкісні музейні предмети, які за своїми ознаками належать до різних груп зберігання, разом можуть скласти раритетну групу основного фонду. В колекції Національного музею народної архітектури та побуту України зберігаються такі музейні об'єкти, які можуть увійти до цієї фондової групи, адже їх історична та культурна цінність доведена та обґрунтована в дослідженнях наукових співробітників музею. З-поміж зазначених як унікальні – ікона «Христос у славі» XI ст. із с. Тур'я, що на Львівщині. Вона була передана до музею відомою мистецтвознавицею В. І. Свенціцькою. До цієї ж групи можна впевнено віднести збірку волинського іконостаса XVI–XVIII ст. храмового призначення, де зображення Ісуса Христа, Богоматері з Предвічним Немовлям, святих, стародавніх та новозавітних сюжетів вирізняються високою майстерністю, унікальністю композицій та колористики. Цінними зразками сакрального мистецтва козацької доби є ікони «Успіння» XVI ст., «Преображення» XVII ст.

Унікальною є ікона «Різдво Христове» поч. XIX ст. (Рис. 1) Виконаний на склі біблійний сюжет вкрай своєрідний, елементи орнаменту споріднюють ікону з народною картинкою відповідного періоду.

Рис. 1.
1. Ікона «Різдво Христове».
Поч. XIX ст. фонд НМНАПУ
КВ – 141/16, Ж – 370.
Акт приймання № 781
від 24.10. 1972 р.

Яскравим та рідкісним зразком волинської іконографії II пол. XVII ст. є ікона «Трійця». (Рис. 2)

Рис. 2.
Ікона «Трійця».
II пол. XVII ст. фонд НМНАПУ
КВ – 1058/5, Ж – 2265
Акт приймання № 8746 від 15.04.1987 р.

Чудовим зразком сакрального мистецтва є плащаниця, датована кінцем XVIII ст. (Рис. 3) Оскільки цей музейний предмет тривалий час використовували при богослужіннях, він потрапив до фондів у незадовільному стані. Зусиллями музейної реставраторки Войнової В. Є. плащаниця отримала експозиційний вигляд. Однак, зважаючи на ветхість предмета, його експонування в діючих церквах музею неможливе, але доступ до його огляду має бути організований через представлення у групі унікальних та рідкісних музейних предметів.

Рис. 3.
Плащаниця.
Кін. XVIII ст. фонд НМНАПУ
КВ – 220/63, ЦН – 318
Акт приймання № 772
від 22.12.1972 р.

Справжні бібліографічні цінності та зразки духовної спадщини зберігаються в тематичній групі «Рідкісна книга». Найбільш значущі з них – «Острозька Біблія» 1581 р. (Рис. 4), «Звіт законів» 1632 р., виданий у Кракові в 1632 р. у друкарні Андрія Піонтківського, «Молитовник» 1680 р.

Рис. 4.
Острозька Біблія.
1581 р. фонд НМНАПУ
КВ – 87/187, РК – 12
Акт приймання № 413 від 23.10.1971 р.

У фондосховищі Національного музею народної архітектури та побуту України зберігається єдина в Україні колекція кахель (Рис. 5–13) талановитого гуцульського майстра початку XIX ст. Петра Гаврищівца – повний комплекс печі (32 розписні полив'яні кахлі), виявлений співробітниками музею під час пошукової експедиції у квітні–травні 1971 р. у селі Белоберізки Верховинського району Івано-Франківської області⁸. Безперечна унікальність підтверджена зокрема в дослідженнях Г. Івашків⁹ та Ю. Лащук¹⁰, у яких зазначено, що друга подібна збірка кахель знаходиться лише в етнографічному музеї в м. Будапешт. Ця унікальна збірка повинна зберігатись у фондах музею (адже відтворення гуцульської печі в експозиції небезпечно для експонування в автентичному вигляді), але з доступом для широкого загалу відвідувачів.

⁸ Назаренко Л. Кахлі Петра Гаврищівца у фондівій колекції Національного музею народної архітектури та побуту України / Л. Назаренко // Переяславівка. Наукові записи Національного історико-етнографічного заповідника. «Переяслав»: Збірник наукових статей. – 2017. – Випуск 12(14). – С. 353.

⁹ Івашків Г. Декор української народної кераміки XVI – першої половини XX століть. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2007. – С. 375, 429.

¹⁰ Лащук Ю. Покутська кераміка / Ю. Лащук. – Опішне, 1998. – С. 87.

Рис. 5.
Кахля.
Поч. ХІХ ст. фонд НМНАПУ
КВ - 58, А - 2/17
Акт приймання № 30 від 22.07.1971 р.

Рис. 6.
Кахля.
Поч. ХІХ ст. фонд НМНАПУ
КВ - 58, А - 2/9
Акт приймання № 30 від 22.07.1971 р.

Рис. 9.
Кахля.
Поч. ХІХ ст. фонд НМНАПУ
КВ - 58, А - 2/4
Акт приймання № 30 від 22.07.1971 р.

Рис. 10.
Кахля.
Поч. ХІХ ст. фонд НМНАПУ
КВ - 58, А - 2/7
Акт приймання № 30 від 22.07.1971 р.

Рис. 7.
Кахля.
Поч. ХІХ ст. фонд НМНАПУ
КВ - 58, А - 2/8
Акт приймання № 30 від 22.07.1971 р.

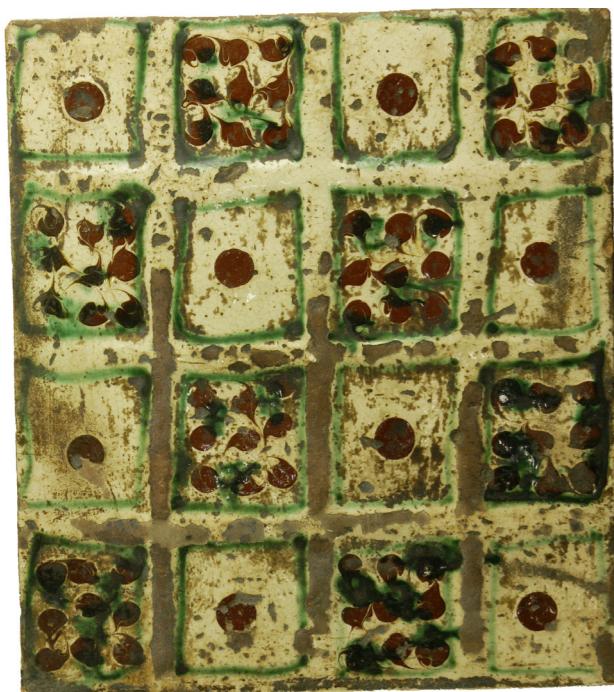
Рис. 8.
Кахля.
Поч. ХІХ ст. фонд НМНАПУ
КВ - 58, А - 2/1
Акт приймання № 30 від 22.07.1971 р.

Рис. 11.
Кахля.
Поч. ХІХ ст. фонд НМНАПУ
КВ - 58, А - 2/10
Акт приймання № 30 від 22.07.1971 р.

Рис. 12.
Кахля.
Поч. ХІХ ст. фонд НМНАПУ
КВ - 58, А - 2/31
Акт приймання № 30 від 22.07.1971 р.

Рис. 13.
Кахля.

Поч. XIX ст. фонд НМНАПУ
КВ – 58, А – 2/27
Акт приймання № 30 від 22.07.1971 р.

Серед раритетних музейних предметів, які через свою унікальність не можуть бути представлені в експозиції, – скрипка, виготовлена в майстерні Йозефа (Джузеппе) Гварнері та датована 1736 роком. **(Рис. 14)** Зрозуміло, що цей музичний інструмент ніколи не потрапить до експозиції музею, а експонування його на виставках вимагатиме спеціальних умов і охоронних заходів, з огляду на унікальність.

Рис. 14.
Скрипка.

1736 р. фонд НМНАПУ
КВ – 345/34, МІ – 349.
Акт приймання № 317 від 02.04.1976 р.

За чинних умов зберігання та використання ці дійсно раритетні музейні предмети широкий загал може і не побачити.

Формування відкритого фонду раритетів потребує не тільки ретельного підходу до обґрунтування його існування, але й певних умов його

використання. Перш за все, це студійний формат фондового приміщення з доскональними засобами охорони та умовами зберігання. Адже склад цього фонду через свою унікальність набуває ознак складової загальнолюдської культурної спадщини. В цьому випадку його кількісний показник може тільки збільшуватися, хоча і прогнозовано повільно.

Кількісне зменшення музейного зібрання помилково вважається проявом недалекоглядності музейників або виявом недбалості. Безумовно, такі факти трапляються в музеях. На жаль, цей стереотип стає перешкодою для здійснення оптимізації музейного зібрання. Адже деакцесія відбувається на тлі руйнівних процесів, втрат, відсутності можливостей зберігання, зміщення акцентів. Всі ці негативні чинники мають переважно об'єктивну природу, інколи відображають політичні уподобання, економічний стан суспільства, громадський попит.

Яскравим прикладом застосування деакцесії є декомунізація, яка була запроваджена в Україні з травня 2014 року як державна політика ліквідації ідеологічної спадщини радянського періоду. Через відсутність можливості для популяризації музейних предметів з явним ідеологічним забарвленням у багатьох музеях їх просто вилучили. Цієї прикрої функції музею можна уникнути шляхом оптимізації музейного зібрання і переведення таких музейних предметів у фонд зразків як одну з структурних груп науково-допоміжного фонду. Такий процес не виглядає політично доречним, але він відповідає професійній етиці музейника.

Будь-які зміни в структурі музейного зібрання повинні бути підпорядковані загальноприйнятим принципам та правилам. Однак, зважаючи на специфічність музейних колекцій кожен заклад повинен напрацювати свій алгоритм дій, зафіксованих у внутрішніх інструкціях та методичних рекомендаціях. Звичайно, вони не повинні суперечити загальним інструкціям органів, у підпорядкуванні яких знаходиться музей. А це можливо при чіткому обґрунтуванні запроваджених правил, які ґрунтуються на законній основі.

У цьому контексті підтверджується необхідність якнайшвидше видати інструкцію з обліку, збереження та використання музейних колекцій для музеїв під відкритим небом, до яких належить Національний музей народної архітектури та побуту України. Адже в музеях такого профілю у відкритому експонуванні знаходяться здебільшого музейні предмети основного фонду, які зазнають негативного впливу навколишнього середовища. Забезпечити необхідні умови зберігання музейних об'єктів в умовах їх експонування в музеї під відкритим небом об'єктивно вкрай важко. Спектр чинників впливу на стан експоната скансену значно ширший, ніж в експозиціях інших музеїв або фондосховищ. До таких шкідливих чинників як сонячне та штучне світло, добові та річні коливання температури

та вологості, різкі зміни погодних умов, забруднення повітря шкідливими хімічними речовинами додаються ще й чинники, спровоковані безпосереднім контактом із рослинним та тваринним світом. Зрозуміло, що в таких умовах погіршення стану або повна руйнація музейного предмета значно прискорюється. Послабити темпи втрат презентабельного вигляду експозиційного матеріалу – завдання музею, але це вкрай відповідальне завдання повинні виконувати фахівці з відповідною освітою та повноваженнями. Вимоги до цих фахівців повинні бути зафіксовані в інструкції, в частині правил збереження музейних предметів у експозиціях музеїв під відкритим небом.

Найбільшу загрозу для музеїв під відкритим небом становить непереборна сила у вигляді природних та цивілізаційних катастроф, зокрема, збройних конфліктів. За цих неконтрольованих процесів виникає велика вірогідність остаточної втрати музейних об'єктів та цілих колекцій. Досвід втрат культурних цінностей на окупованих територіях Криму та Сходу України в 2014 році довів, що відсутність алгоритму дій музейних співробітників у випадку військових протистоянь та політичних криз унеможливує ефективне збереження культурної спадщини. З огляду на сучасні виклики база нормативних документів повинна постійно доповнюватися на основі аналізу чинників впливу на стан збереження культурних цінностей. Адже якщо поновлення музейних колекцій залишається сталим щодо своїх способів, то процес вилучення об'єктів із музейних колекцій потребує удосконалення.

Однією з нагальних проблем деакцесії є тривалість процедури вилучення з музейного фонду. Інколи вона триває роками, а це вносить певну невідповідність статистичних звітів реальній кількості музейних предметів основного фонду. Саме тому в інструкціях та нормативних документах обов'язково повинні бути прописані правила та терміни вилучення з музейних колекцій із врахуванням умов збереження, термінів використання та актуального значення. Процес деакцесії повинен спиратися на фахове обґрунтування, висновки реставраційних рад або інших, дотичних до оцінювання стану об'єкта, груп фахівців та обов'язково знаходитись у відповідності до чинних законів про охорону пам'яток культури, про музейну справу та ін. Було б доречно встановити періодичність оцінювання стану музейних об'єктів та розширити повноваження музейних фахівців для здійснення деакцесії.

Безперервного негативного зовнішнього впливу зазнають пам'ятники архітектури козацької доби, які експонуються під відкритим небом у музеї понад 50 років. Так хату з села Самари перевезли до Національного музею народної архітектури та побуту України у 1987 році. При попередній атрибуції було встановлена дата спорудження – 1587 рік. Подальше до-

слідження підтвердило ознаки архаїчності об'єкта, наприклад, наявність печі святкового типу та багато інших особливостей.

Ще одна унікальна пам'ятка архітектури XVII ст., яка експонується в експозиційній зоні «Середня Наддніпрянина та Південь України», датується 1700 р.¹¹ – церква з села Дорогинка Фастівського району Київської області. До виявлення та експонування в музеї приміщення церкви використовувалося як склад для зберігання сільськогосподарських продуктів, обладнання та реманенту. Опис, зроблений завідувачкою відділу «Середня Наддніпрянина та Південь України» Р. Свиридою засвідчив, що стан збереження пам'ятки на час потрапляння до музею був незадовільним, із втратою до сорока відсотків первинного вигляду. У цьому ж описі подаються відомості щодо реставраційних робіт у музеї з відтворенням втрачених елементів¹².

Станом на сьогодні церква с. Дорогинка має задовільний експозиційний вигляд. У її інтер'єрі відбуваються періодичні богослужіння та інші церковні заходи та обряди. Саме цей факт надає цьому архітектурному музейному об'єкту ще більшу історичну, мистецьку та ужиткову вартість, а також зумовлює велику відповідальність за його збереження.

У наведеному прикладі стає зрозумілою різниця між умовами зберігання музейних предметів у закритих експозиціях та в музеях під відкритим небом. І цей факт зумовлює необхідність створення інструкції зі збереження музейних предметів для музеїв під відкритим небом, адже терміни використання автентичних музейних предметів в умовах неконтрольованих коливань температурно-вологісних показників та безпосередній вплив негативних наслідків природних катаклізмів значно скорочують термін використання музейних об'єктів у відкритих експозиціях. Наявність специфічних факторів впливу на стан збереження музейних об'єктів у експозиціях музеїв зазначеного типу передбачає підвищення фінансування реставраційних робіт та інших запобіжних заходів.

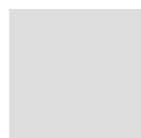
Разом із цим відсутність чіткого алгоритму термінів використання предметів у експозиціях музеїв під відкритим небом впливає на процеси оптимізації музейного зібрання. Тому що зазначений вище процес списання потребує перегляду, оскільки суттєво впливає на презентабельний вигляд експозиції. Водночас переміщення експонатів із експозиції до фондосховища для подальшого зберігання виправдовується лише за необхідності їх реставрації, як поодиноких у складі колекції. У цьому розумінні деакцесія виглядає адекватною відповіддю на процеси передбаченого старіння та остаточного руйнування експоната. Подібний рух музейного

¹¹ Музей народної архітектури та побуту України. Київ. Книга 1,ч.2. – Київ, 2004. – С. 767.

¹² Архів НМНАПУ, фонд «Експозиція Полісся», № 29, 30.

зібрання позитивно вплине на суспільну репутацію музею як інституції, де пізнання приносить естетичне задоволення.

Задля зростання зацікавленості музеями як соціальними інституціями необхідна їх адаптація до сучасних вимог та потреб суспільства. Цей процес передбачає динаміку не тільки поновлення музейного зібрання, але й оптимізацію його структури та складу. У сучасних умовах політичних криз та військових протистоянь, а також глобальних кліматичних змін, актуальні питання редагування науково-фондової роботи стають першочерговими. Оскільки збереження музейної колекції ґрунтується не лише на превентивних заходах. Презентабельність зібрання повинно стати передумовою його існування. Тому вкрай необхідним є розширення повноважень фахівців музейної та дотичних до неї справ. Прийняття рішень про комплектування музейних колекцій та вилучення з них має базуватися на такій нормативно-правовій основі, яка б відповідала певному профілю музею. За сучасних умов музеї під відкритим небом вкрай обмежені в своїх правах та можливостях ефективно впливати на рух музейного фонду. Тому створення інструкції з обліку та збереження музейних предметів та колекцій у музеях із таким профілем колекцій стає не тільки актуальною, але й нагальною. Адже, немає сумніву, репутація музею визначається бажанням відвідувача повернутися до нього за новими знаннями та емоціями.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Архів НМНАПУ, фонд «Експозиція Полісся», № 29, 30.

Воробчак Т. М., Олексюк О. Я. Музей просто неба як простір міжкультурної комунікації / Т. М. Воробчак, О. Я. Олексюк. Музей просто неба в соціокультурному просторі. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю заснування Національного музею народної архітектури та побуту України. Збірник доповідей. Редакційна колегія: Павлюк С. П., Повякель О. Т., Кара-Васильєва Т. В., та інші. – К.: Видавничий дім журналу «Пам'ятки України», 2019. – С. 80–84.

Зубченко С. Популяризації культурної спадщини українського народу в етнографічних музеях України: історіографія проблеми / С. Зубченко // Іван Франко у творенні української національної ідентичності: збірник наукових праць м. Київ / голов. ред.: О. О. Рафальський, П. М. Чернега. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2016. – С. 165–175.

Зозуля С. Ю. Доля «декомунізованих» артефактів: до питання використання у сучасному музейному просторі / С. Ю. Зозуля // Сьомі Зарембовські читання: Матеріали Сьомих Всеукраїнських Зарембовських читань «Українське пам'яткознавство: сучасні проблеми та тенденції» (м. Київ, 17 квітня 2019 р.). Зб.наук.пр. / Титова О. М. (гол. ред. кол.), Бесов Л. М., Бичковська Г. М. [та ін.]: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК; Нац. Істор.-архіт. Музей. «Київська фортеця». – К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2017. – С. 220–227.

Плешакова Л. О. Проблеми збереження національного фонду України в умовах політичних криз та воєнних конфліктів / Плешакова Л. О. // Вісник Київського національного університету культури та мистецтв. Київ, 2021. – С. 172–191.

Плешакова Л. О. Проблеми збереження фондової колекції в музеях під відкритим небом в сучасних умовах конфліктів / Плешакова Л. О. // Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю заснування Національного музею народної архітектури та побуту України. Збірник доповідей. Редакційна колегія: Павлюк С. П., Повякель О. Т., Кара-Васильєва Т. В. та інші. – К.: Видавничий дім журналу «Пам'ятки України», 2019. – С. 329–335.

Назаренко Л. Кахлі Петра Гаврищева у фондовій колекції Національного музею народної архітектури та побуту України / Л. Назаренко // Переяславіка. Наукові записи Національного історико-етнографічного заповідника. «Переяслав»: Збірник наукових статей. – 2017. – Випуск 12(14). – С. 353–356.

Івашків Г. Декор української народної кераміки XVI – першої половини XX століть. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2007. – 544 с.

Лащук Ю. Покутська кераміка / Ю. Лащук. – Опішне, 1998. – С. 87–89.

Музей народної архітектури та побуту України. Київ. Книга 1, ч. 2. – Київ, 2004. – С. 767–769.

Чухрай Л. О. Скансен: сучасність та перспективи розвитку / Л. О. Чухрай // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2013. – № 4. – С. 72–76.

Шлепакова Т. Л. Скансени України як перспективні об'єкти музейного туризму та осередки збереження етнобуття в умовах глобалізації Довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованих документів 2011–2013р. / Т. Л. Шлепакова // Мін-во культури України, Національна парламентська бібліотека України, Інформ. Центр з питань культури та мистецтв. – Київ. – ДЗК. – Вип. 5/6. – 2013. – 17 с.